

Asia: VN/9952/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot muutosehdotuksista

SVK Liitto ry kiittää mahdollisuudesta kommentoida esitystä.

Kokonaisuus on käytännön tasolla varsin vaikeasti hahmotettava. Se kattaa Suomessa asuvan moninaisen väestön hyvin laajasti, mutta toisaalta näyttää olevan vielä epävarmaa, mitkä kaikki viranomaiset lopulta kuuluvat tiukasti uudistuksen piiriin. Kokonaisuus vaikuttaa aikataulullisesti haastavalta ja sisältää sekä yksilöille kohdistuvia että kollektiivisempia yhteiskunnan tason riskejä ja kysymysmerkkejä.

Digitalisoituminen sinänsä ei ole ongelma, mutta se vaatii huolellista suunnittelua, vahvaa digitukijoiden verkostoa normaalitilannetta varten sekä rullaavan b-suunnitelman siihen, ettei yhteiskuntamme toimivuus ja asukkaiden oikeuksien toteutuminen vaarannu, mikäli joku taho katsoo intresseissään olevan käyttää tällaisen laajan, prioriseksi asetetun hyvin haavoittuvan järjestelmän olemassaoloa omien tavoitteidensa edistämiseen.

Huomiot tiedoksiantoa koskevista ehdotuksista (18-19 b §:t)

-

Huomiot sähköisen asiakirjan saapumista määräajassa koskevasta ehdotuksesta (11 §)

-

Muut huomiot

-

Huomiot soveltamisalan muuttamista koskevasta ehdotuksesta esitutinnan ja poliisitutinnan osalta

-

Huomiot oikeudenkäymiskaaren (erit. OK 11:3) ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain prosessiosoite- ja tiedoksiantosäätelyä koskevista ehdotuksista

-

Muut huomiot koskien oikeudenkäymiskaarta ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia

-

Huomiot oikeudenkäyntimaksun porrastusta koskevasta ehdotuksesta hallinto- ja erityistuomioistuinten osalta

Ehdotus asettaa mielestämme kiistatta heikoilla digitaidoilla (tai muilla heikoilla digiresursseilla) varustetut ihmiset eriarvoiseen asemaan, eikä sitä voi siksi pitää perusteltuna, tai yhdenvertaisuuslain mukaisena.

Esityksessä on arvioitu ehdotettavien muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia, yritysvaikutuksia ja viranomaisvaikutuksia. Onko esityksessä otettu huomioon tältä osin keskeisimmät vaikutukset? Arvioitko muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei ole tunnistettu?

On kiitettävää, että vaikutusarvioita on pyritty laatimaan monipuolisesti.

Yhdenvertaisuusvaikutustenkin pohdinta on varsin laajaa ja monin osin yksityiskohtaista. Esiin nostetaan kuitenkin useita konkreettisia yhdenvertaisuusongelmia ilman, että niihin ehdotuksessa tarjotaan tyydyttävää ratkaisua. Ongelmiin puuttumisesta pidättäytyminen vaikuttaa olevan tietoinen valinta, sillä on vaikea nähdä niiden korjaamisen merkittävästi vaikuttavan uudistuksen kokonaisuuteen. Toisaalta on myös vaikea nähdä valuvikojen selkeästi hyödyttävän prosessia.

Erityisesti asetelma, jossa oletusarvoiseksi digiasioijaksi "ajaudutaan" hyvin helposti, jos vaikka digitukea on hetkellisesti lähipiirissä saatavilla, mutta tämän jälkeen asiakkuuden de-aktivointi tulisi suorittaa digitaalisesti aina 6kk välein, on vaikeasti käsitettävä.

Muistiliitto ry nostaa lausunnossaan esiin ikääntymisen ja muistisairaiden määrän lisääntymisen. Heidän yhteistyökumppaninaan SVK Liitossa tunnistamme tämän problematiikan. Myös venäjänkielisten ikääntyneiden määrä tulee lähivuosina kasvamaan Suomessa merkittävästi. Heillä lisähaasteena sähköisessä asiointissa on vielä vieras kieli. Moni osaa suomea heikosti ja muistisairauden myöstä vieraiden kielten unohtuminen on todennäköistä. Mikäli puolesta asiointin valtuudet on hoidettu hyvissä ajoin, sähköinen asiointi on toki muistisairaalan omaisen kohdalla erittäin hyvä ratkaisu.

On kuitenkin väistämätöntä, että ikääntyvät ja muistisairaajat tarvitsevat kielitaustasta riippumatta voimakasta tukea ja apua asiointissa. Tämä taas yhteiskunnan tulisi kyetä turvaamaan niillekin, joille tätä tukea ei luonnostaan lähipiiristä löydy.

Todellisesti aktiiviseksi Suomi.fi-viestien käyttäjäksi vakiintumisen kynnykseksi voi muodostua, että "Suomi.fi-viesteihin toimitettaisiin vain tiedoksi annettavasta asiakirjasta informoiva ilmoitusviesti ja itse asiakirja olisi luettavissa viranomaisessa omassa, toisessa sähköisessä asiointipalvelussa", jolloin "tosiasiallinen pääsy sähköisiin asiakirjoihin usein edellyttää, että henkilön digikyvyyksyys riittää Suomi.fi-viestien käytön lisäksi myös muiden, viranomaisten omien sähköisten asiointipalvelujen käyttöön." Tämän seurauksena todetaan: " Sellaisille alempien digivalmiuksien henkilöille, jotka pystyvät asioimaan silloin

tällöin sähköisesti viranomaisten kanssa, mutta eivät pysty käyttämään Suomi.fi-viestejä, aiheutuisi ylimääräistä vaivaa toistuvan pyynnön tekemisestä, jotta he voisivat asioida heidän tosiasiallista asiointikykyään vastaavalla tavalla." Koska Suomi.fi-palvelu edellyttää sekä suomalaisen henkilötunnuksen että vahvan sähköisen tunnistautumisen välineen, voidaan arvioida, että ongelma

koskisi usein erityisesti melko vastikään eri syistä maahan muuttaneita. Yksilöiden oikeusturvan, yhdenvertaisuuden ja arjen sujuvuuden kannalta 6kk välein toistuva de-aktiointipakko kuuluu uudistuksen haitoista ilmeisimpiin, joka tulisi korjata.

Ehdotus sisältää myös muita yhdenvertaisuuden näkökulmasta kysymyksiä herättäviä seikkoja, joita monia on pohdittu sekä ehdotuksessa että eri toimijoiden lausunnoissa. Monessa kohdin sama asia voi toisen kohdalla tuottaa positiivisen yhdenvertaisuusvaikutuksen, toisen kohdalla negatiivisen. Yksilön talouden näkökulmasta havaittavilla riskeillä kuitenkin ei ole varsinaista positiivista vastinparia. Oikeudenkäyntimaksujen porrastaminen on toki rajatapaus, koska jos joku maksaa enemmän, toinen selviää halvemmalla. Kuten muutkin ovat todenneet, yhdenvertaista tällainen ei missään nimessä ole. Isompi ongelma voi kuitenkin muodostua siitä, että kansalaiselle periaatteessa maksuton paperiton asiointi viranomaisten kanssa muuttuu riippuvaiseksi siitä, että hänellä on käytössään riittävän uudet ja päivitettyt digilaitteet sekä luotettavasti ja nopeasti toimiva verkko, osaamisen lisäksi. Jälleen logiikka näyttäytyy sellaisena, että viranomaisen postikuluissa ei prosessin kokonaisuuden kannalta varsinaisesti säästetä, ne vain siirtyvät asiakkaiden maksettaviksi. Erityisesti pienituloiset ihmiset harvaan asutuilla alueilla voivat olla tilanteessa, jossa postin saavuttavuus ja kulku on heikko, samoin verkkoyhteys, laitteiden käyttöjärjestelmä vanhentunut, ja järjestöjen tai kunnan digituki ja laitteetkin kaukana. Niin näissä kuin muissakin olosuhteissa kasvokkaista, paperein toteutuvaa ja digitaalista asiointia tulisi voida yhdistellä enemmän myös yksilön, ei vain hallinnon tarpeiden mukaan.

Muut huomiot

SVK Liitto ry kiittää mahdollisuudesta ottaa kantaa ehdotukseen. Yli 100 000 venäjänkielisen asukkaan joukossa on paljon väestöä, joille monet suomalaiset digipalvelut aiheuttavat haasteita esimerkiksi kielitaidon puutteiden, ikääntymisen tuomien esteiden tai ajantasaisen laitekannan ylläpitämisen kustannusten vuoksi.

Uudistuskokonaisuus on selkeästi varsin hallintolähtöinen eikä siinä ole riittävästi huomioitu moninaisten, eri alueilla ja erilaisissa elämäntilanteissa olevien väestöryhmien erilaisia kyvykkyyksiä, resursseja ja tarpeita. Uudistus on myös ajoitettu yhteen monien muiden toimenpiteiden kanssa (kuten Kansalaisneuvonnan lakkauttaminen ja kansalaisyhteiskunnan rahoituksen rajut leikkaukset ilman korvaavia toimia), jotka merkittävästi tulevat rajoittamaan digihaasteita kokevien viranomaisprosessien kohteiden mahdollisuuksia saada tukea osaamiselleen ajaa asioitaan näissä prosesseissa.

Palvelujen digitalisoituminen ei sinänsä ole ongelma, mutta siitä voidaan sellainen tehdä kiirehtimisellä sekä onnistumista tukevien resurssien samanaikaisella leikkaamisella.

Toinen, erityyppinen yleinen huomio hankkeesta liittyy sen turvallisuusvaikutuksiin. Kuten todetaan, uudistus keskittäisi merkittävästi lisää henkilötietoja yhteen paikkaan. Tietomurtoriski on luonnollisesti ilmeinen, mutta palvelun ensisijaisuudesta seuraavasta riippuvuudestamme seuraa edellisen lisäksi se, että tietoturvasuuteen ja palvelun kehittämiseen tulee/voidaan resursoida poikkeuksellisesti. Esitys noudattaa trendiä, jossa toimintaa digitalisoimalla lähinnä ohjataan julkisia varoja muilta palveluntuottajilta digitaalisten palvelujen tuottajille. Tämä saattaa johtaa siihen, että varsinaisia säästöjä ei valtiontaloudelle synny, vaan syntyy lähinnä vaarallinen haavoittuvuus. Ensisijaisen viranomaisprosessien kanavan häirintä, vahingoittaminen tai väärinkäyttäminen, tai sen toiminnan varmistamiseksi välttämättömien elementtien saatavuuden heikentäminen, ovat

nykytilanteessa enemmän kuin mahdollisia skenaarioita, joissa ulkopuolisella toimijalla voi olla moninaisia motiiveja ja taustatahoja.

Petri Öhman
SVK Liitto ry